

1912

Inledning

Med hjälp av de nya rösträttsbestämmelserna gjorde SAP ett framgångsrikt val i september 1911, med mindre än tre procentenheter efter högern. Största partiet blev liberalerna, och därmed dominerades Andra kammaren av vänstern. Karl Staaff bildade regering och erbjöd socialdemokraterna plats i regeringen. Men partikongressen i april hade avfärdat den såkallade ministersocialismen. I majtalet hänvisade Branting till politiska och fackliga arbetarrörelsens framryckning men påpekade också att frågor fortfarande var olösta, exempelvis rösträtten där kvinnorna trots ett positivt regeringsförslag fortfarande saknade allmän rösträtt. Han formulerade i det sammanhanget också kärnan i sin makterövringstaktik denna taktik: det gäller att skapa "en jämsides växande och i sinom tid överlägsen motvikt" inom det bestående samhället för att på så sätt möjliggöra den avgörande samhällsomvandlingen.

Det internationella läget hade komplicerats och försämrats under de senaste åren dels genom olika allianser mellan stormakterna, dels genom olika konflikter, exempelvis Bosnienkrisen (1908-1909) och Marockokrisen (1911). Fredsfrågan stod i medelpunkten för Socialistinternationalen, senast på kongressen i Köpenhamn 1910. Branting fick en inbjudan från Kristiania arbeiderparti att tala på den planerade stora majdemonstrationen mot militarismen. På 1 maj två år senare talade han i Kristiania.

August Strindberg, som på sin födelsedag den 22 januari hade hedrats av arbetarrörelsen i Stockholm med ett fackeltåg, var svårt sjuk - han avled den 14 maj. Branting läste upp en vers av hans majdikt från 1902.

Igen kom frågan om att ställa in majdemonstrationståget på tal. Svenska murareförbundets avdelning i Stockholm framförde förslaget att istället anordna demonstrationsmöten. Det förordade också Stockholms smidesarbetarefackförening, som betecknade majståget som "allt för slentrianmässigt och dessutom av inget värde", och Stockholms metallarbetarefackförening, som beslutade att inte delta i majståget.

Anmärkningsvärt är att Aleksandra Kollontaj var en av talarna på majdemonstrationen i Stockholm.

1. Majtalet

- Ort: Stockholm, Ladugårdsgärde, första talarstolen.
- Ämne: På väg till demokratin.
- Källa: Social-Demokraten 1912-05-02, s. 1, Red. Hj. Brantings 1 maj-tal. – Handskrivna stolpar i Brantings arkiv, vol. 2.1:03.

Tal. gav en kort återblick på den framryckning arbetarklassen gjort sedan 1-maj-demonstrationerna börjat. De beslöt 1889, då den nya Internationalen restes, sedan den gamla fallit efter Pariskommunens nederlag och för anarkismens inre splittringsverksamhet. Det årtalet innebar ett 100-årsminne, det knöt an vid den stora borgerliga revolutionen, som befriat "det tredje ståndet" – nu gällde det att fortsätta och frigöra den nya egendomslösa klass, som skapats med bourgeoisisamhällets egen utveckling. Den stolta devisen från 1789, frihet, jämlikhet, broderskap, skulle tagas upp igen, men med djupare innehåll: frihet för alla, icke blott för de ekonomiskt oberoende, jämlikhet i gemensam folkuppfostran, ej endast borgerlig lika rätt, med den gamla adeln, och broderskap genom att solidaritetens idé sattes emot konkurrensens och den klassklyvning angreps i sin rätt, som framgår ur den kapitalistiska ordningen, vilken ger arbetets tyngd åt de många, men hopar dess frukter åt ett styrande fåtal.

I själva namnet *socialdemokrati* ligger denna anknytning vid äldre demokratiska strävanden. Men det kom också nytt till: det måste bli ej blott en formel och politisk, utan en *social* demokrati. Kulturens skatter måste öppnas för alla. Samhället behöver de rika krafter, som nu förspillas under nödens tryck och i fattigdomens mörker, och arbetaren har rätt att kräva en ordning, som gör honom till människa och icke till lastdjur. Hela samhällsarbetets ändamål måste bli ett annat, att tjäna icke ett fåtals vinning, utan allas välstånd. Det är *socialismen* som här blir ledstjärnan – men på samma gång knöt även i denna riktning 1889 års kongress an vid de över hela världen gemensamma missförhållanden, som närmast och hårdast tyngde på arbetarklassen. Kampen upptogs främst mot den omänskligt långa arbetstid som kapitalismen drivit fram, *normalarbetsdagen* blev den första, samlande lösen för ett proletariat, som internationellt kände sig som en enda klass. Ett sådant samlingskrav måste vara socialt, kunde ej vara rent politiskt, redan därför att den politiska utvecklingen hunnit så olika långt i de skilda länderna från västerns demokratier till en våldsbarbariet i öster.

Se vi då vad som särskilt hos oss utträttats, sedan vi började fira arbetets 1 maj, så är det uppenbart att arbetarklassens nu är en helt annan än då. Kampen för arbetsdagens förkortning har icke varit utan frukt – t. o. m. för lantarbetarna verkade våra demonstrationer hastigt nog, och för industriarbetarna ha de mäktigt bidragit att

bygga upp på 90-talet den fackliga organisation, som höjt deras löner och förkortat deras arbetsdag. Den tid är förbi, då arbetarklassen med sanning kunde säga att den har "intet att förlora utom sina kedjor". I siffror kan det visas hur arbetsdagen under arbetarrörelsens tryck sänkts. Och våra majdemonstrationer ha haft en stor betydelse härvidlag: det gagnar alltid när arbetets söner och döttrar samlas och demonstrera sin enighet om det väsentliga. Det är blott det *splittrande* som icke gagnar. (Bravorop).

Hos oss i Sverge fingo emellertid våra majdemonstrationer även en uppgift i den politiska kampen för demokratins själva grundval, den allmänna rösträtten. De ledde oss fram i det avseendet till den stora folkrörelse våren 1902, som bröt det dittills kompakta motståndet och tvang fram det principiella erkännandet att allmän rösträtt skulle bli hörnstenen i den nya ordningen. Sen kommo förfuskningsförsöken, och den reform som nu är genomförd genom borgerlig kompromiss är ju långt ifrån tillfredsställande. Men vi kunde dock i fjol konstatera att den kunnat bli för oss ett kraftigare vapen för demokratin än vi förut haft. Den fördubblade valmanskåren gav oss en fördubblad representation och en starkare maktställning än någonsin förr. Men när vi konstatera detta är det icke för att slå oss till ro, utan som utgångspunkt för att vinna fullt och helt våra rättvisa krav. (Bravorop). Vi sågo hur mycket som fattas i att rösträtten är allmän - 280,000 män över 24 år stupade för strecken, därav i verkligheten nog bortåt 200,000 för utskyldsstrecken! Vi måste alltså vidare fram och inkorporera i de politiskt myndigas leder dessa massor av fullmyndiga och välfrejdade, som ännu alltjämt stängas ute.

Tal. dröjde i detta sammanhang särskilt vid *kvinnornas* rösträttsfråga. Han betecknade det i år framlagda regeringsförslaget angående politisk rösträtt åt kvinnor som ett verkligt och effektivt steg framåt. Enligt regeringens förslag skulle ju omkring 1,200,000 kvinnor erhålla politisk rösträtt. Men någon fullständig lösning av frågan blir det icke, ty alla de olika strecken stå ju kvar. Även av dessa beräknas icke mindre än 340,000 kvinnor komma att falla. Vårt krav på fullt allmän rösträtt åt nationens myndiga och välfrejdade män och kvinnor står alltså kvar, och vi måste med all kraft föra det fram, till det är genomfört. (Applåder och bravorop).

Efter ett angrepp mot den 40-gradiga orättfärdigheten slöt tal. denna del av sin framställning med att betona att när sålunda den moderna demokratin fått sitt nödvändiga underlag skapar den själv sina nya former och sitt nya innehåll. När vi växa från nu 29 proc. av valmännen till framåt hälften av nationen, då skapas underlaget också för kommande uppgifter, då börjar det bli mening i att föra fram både enkammersystem och republik och icke blott det, utan hela det socialistiska samhället. (Bifall).

Majdemonstrationerna, fortsatte tal., ha emellertid ej blott samlat folken för sociala reformer, de ha i lika hög grad varit uttryck för arbetarklassens strävan till *fred och folkförbrödring*. Och det vill sannerligen till i våra dagar att en sådan strävan

manifesteras och få makt bakom sig. Ty kapitalismens utveckling har fört med sig ökade konflikthanledningar, under dess jakt efter att exploatera till sin vinning människor och nya naturrikedomar. Den har genom sin maktställning gjort de moderna staterna till redskap för sin rovlystnad, pålagt folken rustningsbördor värre än någonsin i historien, och den vidmakthåller en oro och ett kapprustningssystem, som blir alltmer olidligt.

Mot allt detta är det blott den internationella socialistiska arbetarrörelsen, dess energiska fredsvilja, som kan bilda en jämsides växande och i sinom tid överlägsen motvikt. All respekt för vad som kan vinnas genom fortsatt arbete för den internationella rätten, för skiljedom, o. dyl., vi äro ju själva med härom och skjuta på efter bästa förmåga. Men den säkra garantin kommer dock först med arbetarklassens ökade makt, främst i de ledande stora staterna.

Redan ha vi ju exempel på vad den fredsgarantin betyder; det innebar icke litet när Marocko-konflikten i fjol var tillspetsad och hotande, att Tysklands och Frankrikes arbetare så energiskt demonstrerade sin fredsvilja och att det fanns vår Internationella byrå, med uppgift att i dylika fall särskilt mobilisera arbetarklassens fredsmakt. Där sågo vi det nya, som växer fram ur folkdjupet och den gången kunde kraftigt hjälpa till att tygla krigshetsen.

Men på samma gång – icke innebär detta, som vi med glädje konstatera, det stora och löftesrika för framtiden, att vi *redan* kunna handla, som vore arbetarklassen och styrande och ledande i världen. Icke heller böra vi kunna missförstå detta framsteg så, att vi skulle vilja döma just de mest framskridna folken till dem maktlöshet i förhållande till de efterblivna som en avrustning nu skulle innebära. Det enda riktiga, förnuftiga och resonliga är tvärtom att vi icke föra utvecklingens sak maktlös. (Bravorop). Så handlar arbetarrörelsen i allt annat, så bör den också förfara i fråga om den nationella självständigheten.

Tal. hade nyss i en borgerlig tidning ("Sv. Dagbl.") beskyllts för att ha uppammat den försvarsnihilism, mot vilken han nu gjorde front. Man hade anfört ett citat från Soc.-D. efter urtiman 1892. Citatet var stympat så, att det blev falskt. Vad där skrevs var samma ståndpunkt tal. i allt väsentligt fortfarande intog, marxismens gamla, sunda syn på dessa ting, att – som han då skrivit – "så länge konkurrensens samhälle består, är den allmänna freden en vacker dröm. Först *samverkans samhälle* skall ge oss *världsfreden*". Han hade där också uttryckligen sagt ifrån att de 90 dagarna, som det då gällde, hade vi ej kunnat på längden undgå, men att vår skam var "att vi icke tagit (genom urtima-beslutet) ett steg i riktning av *en demokratisk folkarmé*, utan till en militaristisk yrkesarmé, avsedd att hålla eget folk stramt i tygeln". Men sådant aktar sig "Sv. Dagbl." att citera. Den enda modifikation tal. nu ville göra i sin uppfattning från 1892 vore att även i detta fall man nog kunde komma redan *före* socialismens fulla genombrott ett stycke längre än han då trodde i garantier mot kriget. Men detta

ändrade icke huvudsaken, att säkerhet för freden icke kan vinnas med den nuvarande maktfördelningen i samhället. Och därefter får man handla.

Särskilt för oss vore det orimligt att predika ögonblicklig avväpning, så länge vi ha till granne det tsardöme, som – *tyvärr!* – icke slogs ned genom revolutionen 1905, utan på blod och galgar byggde åt sig en ny maktställning till en tid.

Vi ha ingen anledning att därför bli nervösa och kasta oss som vettskrämda får i armarna på högern. Det vore ansvarslöst att bortse från den verklighet som finnes, men vi skola akta oss för att förstora, lika väl som vi icke böra låta förleda oss till att bagatellisera. Tal. hade aldrig kunnat förstå den brist på kallt och logiskt tänkande, som är så karakteristiskt för dem, som föra försvarsnihilismens talan samtidigt som just de peka på tsarväldets alla ohyggligheter. (Bravo). Ingen kan undgå att lägga märke till det som försiggår i Ryssland i dessa dagar – arbetarmassakrerna i Sibirien med deras genklang i Petersburg och nya skaror av offer. Så som de ryska arbetarna ha det, så ha vi det dock icke i vårt land.

Vi, som anse att vi ännu så länge alltså *behöva* ett militärförsvaret och som icke tro på möjligheten att behålla vår självständighet, om vi slå in på en ögonblicklig avväpning, vi ha därför absolut ingen skyldighet, som man nog skall söka påstå, att gå med på att rusta hur mycket som helst. De som draga den slutsatsen glömma att ett lands maximum av styrka icke vinnes genom ensidigt uppskruvat militärförsvaret alla övriga statens uppgifter måste väl tillgodoses, även för försvarets styrkas skull. När vi svenskar notoriskt varit och äro för högt uppe i militärbördor, måste vi alltså *nedåt*, för att få fram den rimliga avvägning mellan de olika statsändamålen, som ensam kan skapa styrka både inåt och utåt.

Sådan måste efter min övertygelse ögonblickets politik i försvarsfrågan läggas.

Avrustningens timma slår längre fram, då den internationella arbetarrörelsen växt sig tillräckligt stark. Då arbetarklassen har *makt* att förhindra kriget, då faller militarismen, då gryr mänsklighetens ljusa framtidsdag.

Hr Branting slöt sitt över en timma långa tal med en varm påminnelse om den döende August Strindbergs livsgärning för Sveriges folk och han läste upp en vers ur hans "Maj på heden" (av 1902). I anknytning härtill utbragte han till sist ett av demonstranterna entusiastiskt besvarat leve för *rätten*, den rätt för de många och de förtryckta, som är arbetarrörelsens samlande lösen. (Långvarigt bifall och leverop för talaren).

2. Artikel

- Ämne: Lagstadgad minimilön. Ett socialistiskt genombrott.
- Källa: Första Maj 1912, s. 4-5. Utdrag i Social-Demokraten 1912-05-01, s. 5, Lagstadgad minimilön. Ur artikel i partiets maj-tidning.

Tiotimmarsdagen var icke blott en stor praktisk framgång, den var segern för en princip. *Karl Marx*.

När detta skrives är det ännu icke fullt klart, huruvida avvecklingen av den engelska kolgruvestrejken, den mest omfattande och till sina följder ingripande arbetsnedläggelse världen *hittills* skådat, kommer att försiggå utan nya förvecklingar. Men vad som redan står fast är, att regering och parlament funnit ofrånkomligt att genom en enkom tillskapad ny lag, som med exempellös snabbhet bragtes till stånd, proklamera för denna stora arbetsgren *minimilönens* princip, låt vara med den ängsliga halvhet, att de omstridda siffrorna icke fingo plats i själva lagtexten utan hänskötos till lokala förhandlingar. Och detta faktum ger åt den nyss slutade jättestriden en innebörd framför t.o.m. den stora dockstrejken 1889, vilken visade, att även det icke yrkeslärda grovarbetets lågt hållna massor kunde bli en i arbetarevärldens stora strid fullt kampduglig armékår, och ger året 1912 i den sociala utvecklingens historia en rangplats vid sidan av den period i mitten av förra århundradet, då *arbetarskyddets* princip för första gången bröt igenom i ett modernt industriland, i och med att lagen lade skrankor på den kapitalistiska utsugningens dittills helt obundna "frihet".

Minimilönen är, logiskt sett, blott en annan sida av kravet på lagskyddad mänsklig arbetsdag. Ty en var måste säga sig, att hela den avgörande argumentation, som kräver 8-timmars-dag med hänsyn till släktets skydd mot ett degenererande överarbete, blir värdelös om den icke har som tyst förutsättning, att på dessa 8 timmars arbete skall också kunna åstadkommas en tillräcklig daglön. Kortare arbetstid till priset av sämre tillgodosedda nödvändiga livsbehov är en omtvistlig fördel. Därför avstannar av sig själv rörelsen för arbetstidsförkortning, när arbetarnas påtryckande kraft icke längre förslår att samtidigt höja timlönen.

Men trots detta samband är minimilönen på samma gång ett stort steg *framom* fordran på enbart begränsning av arbetstiden. Den innebär det principiella *brytandet* med grundsatsen, att lönen skall bestämmas av tillgång och efterfrågan. Fackföreningsrörelsen har på ett för arbetareklassens hela ställning avgörande sätt ändrat tillämpningen av denna grundsats. Den har förstått organisera tillbudet och därigenom först ge arbetaren en position, varigenom han icke behöver vara på förhand slagen till slant vid det utbyte, som äger rum mellan hans arbetskraft och

den lön, som företagaren förbinder sig att betala. Nu dagas det för ett ytterligare stort steg på vägen till inskränkning för allmänt väl av kapitalets "frihet". Med lagen om minimilön i Englands gruvor erkänner för första gången ett gammalt europeiskt samhälle, att tillgång och efterfrågan, när det gäller arbetslönen, måste alldeles vika för andra hänsyn. Samhället stiger fram, skyddande arbetarnas rätt till en *minsta* lön för arbetsdagen, alldeles som det för sex årtionden sedan steg fram och stadgade en *högsta* tillåten arbetsdag för de svagaste bland de utsugna, för barnen och kvinnorna, men därigenom i verkligheten för alla.

Man kan gott förstå även den engelska liberalismens tveksamhet och högerens bestämda nej inför ett så betydelsefullt nytt steg utanför det kapitalistiska samhällets ekonomiska grundprinciper. Ty inom dessa finnes ingen plats för en fordran, att enskilda företagare skola genom lag tillhållas att betala för arbetsdag minst så mycket, som på av lagen föreskrivet sätt skall av parternas ombud och skiljemän fastställas. Asquiths ord, att han framlade lagen "med stor och oskrymtad motvilja", voro helt visst så ärligt menade som någonsin en ministers varit i ett avgörande ögonblick. Men lika fullt framlades den och genomdrevs. Varför? Jo, *trycket* på hela nationens liv av denna väldiga organiserade, oåtkomligt lugna och målmedvetna arbetsnedläggelse inom en grundläggande arbetsgren kändes så starkt, att intet val fanns. Regeringen hade uttömt all sin övertalningsförmåga för en uppgörelse inom de enskilda avtalens ram, men gruvägarna, som fullt klart insågo, vilken bresch minimilönen skjuter i deras kapitalistiska "rätt" att pressa arbetsvillkoren efter sin fördel, hade förblivit obevekliga. Så måste då staten direkt ingripa, stifta en *lex in casu*, som kunde betvinga motståndet. Dröjande och halvt kom ingreppet, det gick ju denna gång rakt emot en grupp besittande och privilegierade. Men det kom dock, och tillräckligt starkt för att hugga av knuten och bana en väg fram till arbetets återupptagande.

Som allt annat stort var också denna stora arbetareseger förberedd genom mycket, som gått förut. Ej minst genom fjolårets väldiga strejker, där också minimilönen stod i förgrunden, såtillvida som de gällde höjning över stora delar av de sämst betalade arbetsområdena. Även då ingrep regeringen, delvis till arbetarnas fördel, men också genom truppsändningar emot dem. Arbetarna vunno på det hela betydande förbättringar, men utan att lagstiftningen behövde tagas i anspråk; det talades om påtryckning, om järnvägarnas förstatligande, men det stannade vid talet. Lika fullt är det uppenbart, att dessa stora konflikter gjorde sinnena förtrogna med den garanterade minimilönens princip så som aldrig förr, på samma gång de gåvo hela samhället en den handgripligaste lektion i det moderna ekonomiska livets sammanhang, hur välfärd och existens för miljoner beror av över axeln sedda, illa födda och klädda arbetargrupper regelbundna och under vanliga förhållanden alldeles obeaktade verksamhet. Och framgångarna sporrade. Fältropet "*en lön att leva*

på” var samlande. I hundratusental ha Englands fackföreningar ökat sin numerär – det är en grundval, som ej får glömmas, när man ser på förutsättningarna för det engelska gruvfolkets stora seger.

Men väl att märka: denna seger vanns *icke* i någon ”ny”, mera ”radikal” fackföreningsrörelses tecken. De direkt kämpande voro gamla, solida organisationer, med välfyllda strejkkassor, och kamplustens uthållighet visade sig i de olika distrikten uppenbart stå i direkt förhållande till understödsmöjligheten.

”Syndikalismen”, som det skrevs en hel del om efter 1911 års engelska strejker, har absolut intet att åberopa sig på från den stora gruvstriden, som utkämpats helt efter det välkända germanska mönstret: god organisation, lugn beräkning, förmåga att hålla ut genom god ekonomisk ryggrad. Varken plötslighet eller våldsamma metoder i anfall ha förekommit, men i stället som ett nytt krafttillskott till den rent fackliga kampen arbetarepartiets ställning och inflytande i parlamentet, alltså även detta raka motsatsen till ”syndikalismens” antipolitiska teori.

I denna *samverkan mellan facklig och politisk aktion* ligger förvisso en huvudmöjlighet till minimilönelagens triumf. Att arbetarepartiet i parlamentet ställde sig kritiskt mot lagens halvhet och t.o.m. som demonstration röstade emot den i tredje läsningen, kan icke vilseleda någon om vad partiets blotta tillvaro och dess pådrivande kraft betytt för hela lagens tillkomst. Man må göra det tankeexperimentet att – som för ej så länge sedan – inte självständigt arbetareparti på socialistisk grund funnits i Englands underhus. Utan tvivel hade den rent fackliga jättekampen kunnat föras ungefär som nu; en liberal regering hade som nu sökt påverka gruvägarna till uppgörelse; men sedan – tror någon att i en rent borgerlig riksdag, insprängd låt vara med en handfull radikaler, en *lag om minimilön* i en enskild industri blivit vare sig framlagd av en regering eller haft den ringaste utsikt att antagas?

Frågan besvarar sig själv för en var, som vill se sanningen, att denna minimilönlag hör hemma till hela sin tankegång inom *socialismens* marker.

Det är en ny fas av socialismens inryckning mitt i det bestående borgerliga samhället, som denna lag inleder. Klasskampen har drivit fram den, arbetarnas fackliga makt, understödd av deras politiska makt i en modern demokrati, har berett den väg. Början är gjord, genombrottet har skett, ”segern för en princip”, för att tala med Karl Marx' ord i mottot här ovan. Fortsättningen kommer icke att låta länge vänta på sig.

HJ. BRANTING.

3. Ur majdikt av August Strindberg som Branting läste upp

- Källa: Av Branting handskrivnen text av fjärde versen i Brantings arkiv, vol. 2.1:03.

Maj på heden (1902)

Skaror tåga i rad. Framåt
Röda fanor de föra
Utan vapen och utan ståt
Ingen mäktar dem skilja åt
Ingen vågar de tysta röra!
Då höras där ord
Från talarebord
Ej om brand eller mord,
Blott om orätt och rätt!
Rätt
Vill vi ha
Ja!